ՎԼԱԴԻՄԻՐ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ
ԴԱՎԻԹ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ
ՏԻԳՐԱՆ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

ՀԱՐԿԵՐ ԵՎ ՀԱՐԿԱԳԱՆՁՈՒՄ

Վ. Լ. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ
Դ. Վ. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ
Տ. Վ. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

ՀԱՐԿԵՐ ԵՎ ՀԱՐԿԱԳԱՆՁՈՒՄ

ԵՐԵՎԱՆ
ՀՀ ԳԱԱ «ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ» ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ
2010

ՀՏԴ 336
ԳՄԴ 67.99 (2)2
Հ 422

Տպագրվում է ՀՀ ԳԱԱ Մ. Քոթանյանի անվան տնտեսագիտության ինստիտուտի գիտական խորհրդի որոշմամբ

Մասնագետ խմբագիր՝
ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ,
տնտ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր **Յու. Մ. Սուվարյան**

Հարությունյան Վ.Լ. և ուրիշներ

Հ 422 Հարկեր և հարկագանձում / Վ.Լ.Հարությունյան, Դ.Վ.Հարությունյան, Տ.Վ.Հարությունյան Եր.: ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատ., 2010, 600 էջ:

Գրքում ամփոփված են հեղինակների վերջին շրջանում կատարած գիտական հետազոտությունների արդյունքները՝ նվիրված հարկերին ու հարկագանձման հիմնախնդիրներին:

Այն հանրապետությունում առաջին հրապարակումն է, որում փորձ է արվել ընդհանրացված ձևով հասարակական ու գիտական շրջանակներին իրազեկելու հարկերի ծագմանը, հարկման սկզբունքներին ու տեսաիրավական հիմքերին, ՀՀ հարկային օրենսդրության ձևավորման ու բարեփոխման էվոլյուցիային, հարկերի հաշվարկման օրենսդրական ու մեթոդաբանական հիմքերին ու դրանց կատարելագործման մոտեցումներին, ՓՄՁ-ների հարկման հիմնախնդիրներին ու դրանց լուծման, ինչպես նաև ֆինանսատնտեսական ճգնաժամի պայմաններում հարկագանձման մոտեցումներին:

Գիրքը կարող է օգտակար լինել հարկման հիմնախնդիրներով զբաղվող գիտաշխատողների, դասախոսների, ուսանողների ու ասպիրանտների, ինչպես նաև կառավարական ու քաղաքական լայն շրջանակների համար:

ՀՏԴ 336
ԳՄԴ 67.99 (2) 2

ISBN 978-5-8080-0811-3

© Հարությունյան Վ.Լ., Հարությունյան Դ.Վ., Հարությունյան Տ.Վ., 2010թ.

Բ Ո Վ Ա Ն Դ Ա Կ Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ 8

ԳԼՈՒԽ 1. ՀԱՐԿԵՐԻ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹՅՈՒՆԸ, ԾԱԳՄԱՆ ՈՒ ՁԵՎԱՎՈՐՄԱՆ ԷՎՈԼՅՈՒՑԻԱՆ, ԳՈՐԾԱՌՈՒՅԹՆԵՐԸ ԵՎ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ

1.1. Հարկերի անհրաժեշտությունը և էությունը 12

1.2. Հարկերի ծագման ու ձևավորման էվոլյուցիան 18

1.3. Հարկերի գործառույթները 58

1.4. Հարկերի տեսակները և դրանց դասակարգումը 67

ԳԼՈՒԽ 2. ՀԱՐԿՄԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐԸ ԵՎ ՏԵՍԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԻՄՔԵՐԸ

2.1. Հարկման սկզբունքները 83

2.2. Հարկման սկզբունքների կիրառման ժամանակակից մոտեցումները 90

2.3. Հարկման հիմնական տեսությունները 103

2.4. Հարկային բեռը և հարկման արդյունավետությունը 112

2.5. Հարկերի հաշվարկման մեթոդաբանական մոտեցումները և առանձնահատկություններն արտերկրում 124

2.6. Հարկային իրավունքի էությունը, աղբյուրներն ու գործառույթները 131

2.7. Հարկային օրենսդրությունը և նրա բաղկացուցիչ տարրերը ... 135

ԳԼՈՒԽ 3. ՀՀ ՀԱՐԿԱՅԻՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅԱՆ ՁԵՎԱՎՈՐՄԱՆ ՈՒ ԲԱՐԵՓՈԽՄԱՆ ԷՎՈԼՅՈՒՑԻԱՆ

3.1. Հարկային օրենսդրության ձևավորման ու բարեփոխման ընդհանուր բնութագիրը և բնորոշ գծերը 148

3.2. Հարկային օրենսդրության ձևավորման ու բարեփոխման էվոլյուցիան անուղղակի հարկերի մասով 182

3.2.1. Հարկային օրենսդրության ձևավորման ու բարեփոխման էվոլյուցիան ավելացված արժեքի հարկի մասով 182

3.2.2. Հարկային օրենսդրության ձևավորման ու բարեփոխման էվոլյուցիան ակցիզային հարկի մասով 214

3.3. Հարկային օրենսդրության ձևավորման ու բարեփոխման էվոլյուցիան ուղղակի հարկերի մասով 237
3.3.1. Հարկային օրենսդրության ձևավորման ու բարեփոխման էվոլյուցիան եկամտային հարկերի մասով 237
3.3.2. Հարկային օրենսդրության ձևավորման ու բարեփոխման էվոլյուցիան գույքային հարկերի մասով 255
3.4. Հարկային օրենսդրության ձևավորման ու բարեփոխման էվոլյուցիան հաստատագրված վճարների և պարզեցված հարկի մասով 261
3.4.1. Հարկային օրենսդրության ձևավորման ու բարեփոխման էվոլյուցիան հաստատագրված վճարների մասով 261
3.4.2. Հարկային օրենսդրության ձևավորման ու բարեփոխման էվոլյուցիան պարզեցված հարկի մասով 269

ԳԼՈՒԽ 4. ՀԱՐԿԱՅԻՆ ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՇՎԱՐԿՄԱՆ ՕՐԵՆՍԴՐԱԿԱՆ ԵՎ ՄԵԹՈԴԱԲԱՆԱԿԱՆ ՀԻՄՔԵՐԸ ՀՀ-ՈՒՄ

4.1. Հարկային պարտավորությունների հաշվարկման օրենսդրական և մեթոդաբանական ընդհանուր հիմքերը 276
4.2. Անուղղակի հարկերի հարկային պարտավորությունների հաշվարկման օրենսդրական և մեթոդաբանական հիմքերը ... 282
4.2.1. Ավելացված արժեքի հարկի հարկային պարտավորությունների հաշվարկման օրենսդրական և մեթոդաբանական հիմքերը 282
4.2.2. Ակցիզային հարկի հարկային պարտավորությունների հաշվարկման օրենսդրական և մեթոդաբանական հիմքերը 287
4.3. Ուղղակի հարկերի հարկային պարտավորությունների հաշվարկման օրենսդրական և մեթոդաբանական հիմքերը ... 291
4.3.1. Շահութահարկի հարկային պարտավորությունների հաշվարկման օրենսդրական և մեթոդաբանական հիմքերը 291
4.3.2. Եկամտահարկի հարկային պարտավորությունների հաշվարկման օրենսդրական և մեթոդաբանական հիմքերը 303

4.3.3. Գույքահարկի հարկային պարտավորությունների հաշվարկման օրենսդրական և մեթոդաբանական հիմքերը 311
4.3.4. Հողի հարկի հարկային պարտավորությունների հաշվարկման օրենսդրական և մեթոդաբանական հիմքերը 315
4.4. Հաստատագրված վճարների և պարզեցված հարկի հարկային պարտավորությունների հաշվարկման օրենսդրական և մեթոդաբանական հիմքերը 317
4.4.1. Հաստատագրված վճարների հարկային պարտավորությունների հաշվարկման օրենսդրական և մեթոդաբանական հիմքերը 317
4.4.2. ՀՀ ներմուծվող և ներմուծողների կողմից անմիջականորեն իրացվող բենզինի և դիզելային վառելիքի հաստատագրված վճարների հարկային պարտավորությունների հաշվարկման օրենսդրական և մեթոդաբանական հիմքերը 322
4.4.3. ՀՀ ներմուծվող և ՀՀ-ում արտադրվող ծխախոտի արտադրանքի հաստատագրված վճարների հարկային պարտավորությունների հաշվարկման օրենսդրական և մեթոդաբանական հիմքերը 324
4.4.4. Պարզեցված հարկի հարկային պարտավորությունների հաշվարկման օրենսդրական և մեթոդաբանական հիմքերը 327

ԳԼՈՒԽ 5. ՀԱՐԿՄԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆԱՎԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵԻ ՀԱՐԿԱՅԻՆ ԵԿԱՄՈՒՏՆԵՐԻ ԳՆԱՀԱՏԱԿԱՆԸ ՀՀ-ՈՒՄ

5.1. Հարկման արդյունավետության և հարկային եկամուտների ընդհանուր գնահատականը 330
5.2. Հարկման արդյունավետության և հարկային եկամուտների գնահատականը անուղղակի հարկերի մասով 336
5.3. Հարկման արդյունավետության և հարկային եկամուտների գնահատականը ուղղակի հարկերի մասով 347
5.4. Հարկման արդյունավետության և հարկային եկամուտների գնահատականը պարզեցված հարկի և հաստատագրված վճարների մասով 355

5.5. Հարկման արդյունավետության և հարկային եկամուտների գնահատականը ուղղակի և անուղղակի հարկերի հարաբերակցության համատեքստում 366

ԳԼՈՒԽ 6. ՀՀ ՀԱՐԿԱՅԻՆ ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՇՎԱՐԿՄԱՆ ԿԱՏԱՐԵԼԱԳՈՐԾՄԱՆ ՕՐԵՆՍԴՐԱԿԱՆ ՈՒ ՄԵԹՈԴԱԲԱՆԱԿԱՆ ՄՈՏԵՑՈՒՄՆԵՐԸ ՀՀ-ՈՒՄ

6.1. Հարկային պարտավորությունների հաշվարկման կատարելագործման օրենսդրական ու մեթոդաբանական մոտեցումներն անուղղակի հարկերի մասով 371

6.1.1. Հարկային պարտավորությունների հաշվարկման կատարելագործման օրենսդրական ու մեթոդաբանական մոտեցումներն ԱԱՀ-ի մասով 371

6.1.2. Հարկային պարտավորությունների հաշվարկման կատարելագործման օրենսդրական ու մեթոդաբանական մոտեցումներն ակցիզային հարկի մասով 379

6.2. Հարկային պարտավորությունների հաշվարկման կատարելագործման օրենսդրական ու մեթոդաբանական մոտեցումներն ուղղակի հարկերի մասով 381

6.2.1. Հարկային պարտավորությունների հաշվարկման կատարելագործման օրենսդրական ու մեթոդաբանական մոտեցումները եկամտային հարկերի մասով 381

6.2.2. Հարկային պարտավորությունների հաշվարկման կատարելագործման օրենսդրական ու մեթոդաբանական մոտեցումները գույքային հարկերի մասով 401

6.3. Հարկային պարտավորությունների հաշվարկման կատարելագործման օրենսդրական ու մեթոդաբանական մոտեցումները հաստատագրված վճարների մասով 407

ԳԼՈՒԽ 7. ՓՈՔՐ ԵՎ ՄԻՋԻՆ ՁԵՌՆԱՐԿԱՏԻՐՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐԿՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ԵՎ ԴՐԱՆՑ ԼՈՒԾՄԱՆ ՄՈՏԵՑՈՒՄՆԵՐԸ ՀՀ-ՈՒՄ

7.1. Փոքր և միջին ձեռնարկատիրության արդյունավետ հարկման անհրաժեշտությունը և նշանակությունը 415

7.2. Հարկային վարչարարության մոտեցումները ՓՄՁ-ների մասով 418

7.3. ՓՄՁ-ների դասակարգման մոտեցումների և չափանիշների արտերկրյա փորձը 424

7.4. ՓՄՁ-ների հարկման հատուկ ռեժիմների ընտրության արտերկրյա մոտեցումները 426

7.5. ՓՄՁ-ների դասակարգման և հարկման հիմնախնդիրների լուծման մոտեցումները ՀՀ-ում 441

ԳԼՈՒԽ 8. ՖԻՆԱՆՍԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՃԳՆԱԺԱՄԻ ՀԵՏԵՎԱՆՔՆԵՐԸ, ԴՐԱ ՀԱՂԹԱՀԱՐՄԱՆ ԵՎ ՀԱԿԱՃԳՆԱԺԱՄԱՅԻՆ ՄԻՋՈՑԱՌՈՒՄՆԵՐԻ ԲԱՐԵԼԱՎՄԱՆ ՈՒՂԻՆԵՐԸ ՀՀ-ՈՒՄ. ՀԱՐԿԱՅԻՆ ԱՍՊԵԿՏ

8.1. Ֆինանսատնտեսական ճգնաժամի հետևանքները և դրա հաղթահարման ուղիները 453

8.2. Հակաճգնաժամային միջոցառումների արտերկրյա փորձը և նրա դասերը 465

8.2.1. Հակաճգնաժամային միջոցառումների արտերկրյա փորձն ըստ միջոցառումների բնույթի 465

8.2.2. Հակաճգնաժամային միջոցառումների արտերկրյա փորձն ըստ ազդեցության ոլորտների ու գործիքների 486

8.2.3. Հակաճգնաժամային միջոցառումների արտերկրյա փորձի դասերը 489

8.3. ՀՀ հակաճգնաժամային միջոցառումները և դրանց բարելավման ուղիները 499

8.3.1. ՀՀ հակաճգնաժամային միջոցառումները և դրանց բարելավման ուղիները հարկաբյուջետային քաղաքականության ոլորտում 499

8.3.2. ՀՀ հակաճգնաժամային միջոցառումները և դրանց բարելավման ուղիները այլ ոլորտներում 504

8.4. Հարկազանձման մոտեցումները ֆինանսատնտեսական ճգնաժամի պայմաններում 512

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ 522

ՀԱՎԵԼՎԱԾՆԵՐ 546